

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

ในอดีตการศึกษาของไทยเป็นการศึกษาที่ไม่มีแบบแผนชัดเจน เป็นการศึกษาแบบไม่มีระบบโรงเรียน ไม่มีหน่วยงานใดรับผิดชอบโดยตรง ตลอดระยะเวลาก่อนที่จะมีการศึกษาในระบบโรงเรียนนั้น หน่วยงานที่ทำหน้าที่อบรมสั่งสอน ถ่ายทอดความรู้ความชำนาญ ตลอดจนทัศนคติ และประสบการณ์ให้แก่บุตรธิดา คือ บ้าน วัด และวัง บ้านจะเป็นสถานศึกษาแห่งแรกที่ทำให้การศึกษอบรมในแบบธรรมดาวิสัย (Informal Education) และได้ทำหน้าที่นี้มาโดยตลอด ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี ตลอดจนถึงปัจจุบัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไปยังบุตรหลานของตนหรือบุคคลที่อยู่ใกล้เคียง โดยบุคคลที่ถ่ายทอดนั้นมีได้ มีอาชีพเป็นครู แต่จะใช้เวลาว่างของตนให้เป็นประโยชน์ในการถ่ายทอดความรู้ด้วยวิธีการสอนที่น่าศึกษา กล่าวคือ เป็นการเรียนการสอนด้วยการกระทำ บ้านหรือครอบครัวจะมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการส่งเสริมการเรียนรู้ ความเชื่อ ทัศนคติ แบบแผน พฤติกรรมของครอบครัว เพื่อให้เป็น ผู้ใหญ่ที่ดี มีความรู้สำหรับประกอบอาชีพ โดยมีพ่อแม่เป็นครู บุตรหลานเป็นนักเรียน ลักษณะการเรียนการสอนเพื่อมุ่งใช้ชีวิตประจำวัน (เอื้อ นุช ประเทศ หงสกุล, 2520, หน้า 57-59) โดยอาศัยความชำนาญที่ฝึกฝน และจากประสบการณ์ที่ถ่ายทอดกันมา เป็นการศึกษาวิธีปรับตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อม นำเอาทรัพยากรธรรมชาติที่มีในท้องถิ่นมาดัดแปลงให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง สอนไปตามความรู้ที่มีเรียนมาอย่างน้อยแค่ไหนก็ได้ไม่มีกำหนด เวลาเรียนขึ้นอยู่กับว่าจะสะดวกเวลาใดก็เรียนเวลานั้น ไม่มีใบรับรองวิทยฐานะ (บุญสม นาวานุเคราะห์, 2531, หน้า 80-81) แต่การศึกษาก็ยังมีประสิทธิภาพ เพราะเป็นการสืบทอดและสร้างสรรค์วัฒนธรรม

การเรียนรู้ของมนุษย์เป็นกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต (Life-long Education) สามารถที่จะเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตของบุคคลนั้นๆ การศึกษาแบบธรรมดาวิสัยจะเป็นการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ เด็กจะศึกษาวิถีการดำรงชีวิตจากผู้ใหญ่ด้วย วิธีการสังเกตและเลียนแบบ ซึ่งครอบครัวจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ และถ่ายทอดความรู้แก่บุตรหลานให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

ความมุ่งหมายในการศึกษาของไทยในอดีต คือ เพื่อสร้างเสริมอุปนิสัยใจคอ ความถนัดตามธรรมชาติ ซึ่งการอบรมสั่งสอนของบิดามารดา ญาติผู้ใหญ่เป็นการเรียนรู้ ขั้นพื้นฐานของมนุษย์มีอิทธิพลอย่างมากต่อทัศนคติ ค่านิยมของบุคคล เป็นสิ่งส่งเสริมและกำหนดคตินิสัยใจคอของลูก แบบแผนพฤติกรรมของครอบครัวเป็นอย่างไร สมาชิกในครอบครัวก็จะพยายามถ่ายทอดให้กับสมาชิกใหม่ของตนให้เป็นอย่างนั้น นอกจากนี้ในการเรียนการสอนจะมีการสอดแทรกวิชาชีพตามความถนัดของแต่ละบุคคลให้ได้รับความรู้ควบคู่ไปกับการทำงานหรือการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน วิธีสอนโดยการทำให้ดูและผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง ให้ฝึกทักษะและสังเกตกลวิธีการต่างๆ เอง

การศึกษาในด้านวิชาชีพนั้น เป็นการศึกษาเพื่อสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน (Basic needs) คือ ปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิต ได้แก่ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และอาหาร โดยเฉพาะลักษณะเศรษฐกิจในชนบทเป็นแบบผลิตเองใช้เอง คือ ช่วยตัวเองทุกอย่างผลิตขึ้นมาเพื่อใช้ในครัวเรือน มีประโยชน์ในการใช้สอยเพื่อประกอบกิจการดำรงชีวิต แล้วจึงค่อยปรับปรุงให้มีความงดงามกลายเป็นหัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่วัฒนธรรมท้องถิ่น และการสืบทอดความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น โดยอาศัยวัสดุหรือวัตถุดิบที่อยู่ใกล้ตัวมาสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง อาศัยความรู้และประสบการณ์ที่สืบทอดกันมาทั้งทางตรง คือ ประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อมซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้สั่งสมที่สืบทอดกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน จากพ่อแม่ไปสู่ลูก จากชนรุ่นหนึ่งไปสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งการถ่ายทอดเหล่านี้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ไม่ขาดสาย เป็นเวลาช้านานนับร้อยปี สิ่งเหล่านี้สามารถกล่าวได้ว่า เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน (Folk Wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom)

จังหวัดชลบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งซึ่งมีภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายสาขา โดยเฉพาะที่มีชื่อเสียงมาก คือ ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ บ้านหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของประเทศไทย หรือริมฝั่งทะเลด้านตะวันออกของอ่าวไทย ระหว่างเส้นรุ้งที่ 13 องศาเหนือ กับเส้นแวงที่ 100 องศาตะวันออก มีระยะห่างจากกรุงเทพฯ ไปทางทิศตะวันออกตามทางหลวงแผ่นดินสายบางนา-ตราด ประมาณ 81 กิโลเมตร มีเนื้อที่รวมทั้งจังหวัดประมาณ 4,363 ตารางกิโลเมตร หรือ 2,726,875 ไร่ โดยทิศเหนือติดกับจังหวัดฉะเชิงเทรา ทิศใต้ติดกับจังหวัดระยอง ทิศตะวันออกติดกับจังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดจันทบุรี และจังหวัดระยอง ทิศตะวันตกติดกับชายฝั่งทะเลตะวันออกของอ่าวไทย ภูมิประเทศของจังหวัดชลบุรี แบ่งออกเป็น 5 ลักษณะ คือ

พื้นที่ราบชายฝั่งทะเลมีลักษณะเป็นที่ราบแคบๆ บริเวณชายฝั่งทะเล มีภูเขาขนาดเล็กสลับเป็นบางตอน ชายฝั่งทะเลของจังหวัดชลบุรีมีระยะทางยาวประมาณ 160 กิโลเมตร ซึ่งบริเวณตอนเหนือเริ่มตั้งแต่ปากแม่น้ำบางปะกงไปจนถึงบริเวณตอนใต้ที่อำเภอสัตหีบ และหาดทรายที่สวยงาม ได้แก่ หาดบางแสน หาดผาแดง หาดพัทยา และหาดจอมเทียน เป็นต้น พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางไม่เกิน 100 เมตร ได้แก่ พื้นที่บางส่วนของที่ราบลุ่มแม่น้ำบางปะกงในอำเภอบ้านบึง พนัสนิคม พานทอง และพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำสายเล็กๆ ในอำเภอศรีราชา และ บางละมุง พื้นที่ราบลูกคลื่นและเนินเขา ความสูง 100-300 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ลักษณะเป็นเนินเขาเตี้ยๆ สลับกัน พื้นที่ต่อเนื่องกับบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำในเขตอำเภอพนัสนิคม บ่อทอง หนองใหญ่ เมืองชลบุรีบ้านบึง ศรีราชา บางละมุง และสัตหีบ พื้นที่ภูเขามีความสูงเกิน 300 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง ได้แก่ พื้นที่ตอนกลางของจังหวัด และพื้นที่ทางด้าน ตะวันออกในเขตอำเภอบ่อทองและหนองใหญ่ เกาะต่างๆ มีประมาณ 46 เกาะ เกาะที่สำคัญ ได้แก่ เกาะสีชัง เกาะคราม เกาะเสม็ด และเกาะไผ่ เป็นต้น

อาชีพที่สำคัญ ได้แก่ อาชีพอุตสาหกรรมและอาชีพเกษตรกรรม โดยมีพื้นที่ทำการเกษตร 1,210,020 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 44.44 ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัด แยกเป็นพื้นที่ปลูก พืชไร่มากที่สุด รองลงมาคือ พื้นที่ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น ทำนา ปลูกพืชผัก และไม้ดอก ไม้ประดับ ตามลำดับ จึงนับได้ว่าเกษตรกรรมเป็นสาขาการผลิตที่สำคัญมากที่สุดสาขาหนึ่งซึ่งสามารถทำ รายได้ให้จังหวัดมีมูลค่าหลายพันล้านบาท จากสถานการณ์ในปัจจุบัน สภาพการถือครองที่ดินได้เปลี่ยนไปจากพื้นที่ทำการเกษตรเป็นพื้นที่ก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมและที่พักอาศัย โดยพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัด ได้แก่ มันสำปะหลัง อ้อย มะม่วง ข้าวนาปี ยางพารา มะพร้าวแก่ สับปะรด ขนุน และมะพร้าวอ่อน (สำนักงานเกษตรจังหวัดชลบุรี, 2551)

จังหวัดชลบุรีมีโรงงานอุตสาหกรรมที่เปิดดำเนินการในปี 2548 จำนวน 368 แห่ง จำนวนเงินลงทุน 8,521,943,587.13 บาท มีคนงานรวม 9,526 คน อำเภอที่มีโรงงานเปิดดำเนินการมากที่สุด คือ อำเภอศรีราชา รองลงมา ได้แก่ อำเภอเมืองชลบุรี อำเภอบ้านบึง และอำเภอพนัสนิคม ตามลำดับ (สำนักงานอุตสาหกรรม จังหวัดชลบุรี, 2551)

จากการที่มีโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการสร้างงานขึ้นมา มีส่วนช่วยแก้ปัญหาการว่างงาน การย้ายถิ่นเขาสู่กรุงเทพฯ แต่ก็สร้างปัญหาต่างๆ ขึ้นมากมาย เนื่องจากการขยายตัวเป็นชุมชนเมือง เกิดปัญหาทางด้านยาเสพติด การพนัน ค่านิยมของคนในพื้นที่จะเปลี่ยนไป ความเชื่อเรื่องบุญกรรม ความกตัญญูและระบบอาวุโสค่อยๆ ลดลง ชอบการมีอำนาจ ความมั่งมี และนิยมวัตถุมากขึ้น ทั้งนี้เพราะการพัฒนาตามโครงการชายฝั่งทะเลตะวันออกนั้นเน้นความเจริญทางด้านวัตถุเป็นสำคัญ เมื่อคนยึดถือค่านิยมในเรื่องวัตถุ จะพยายามขวนขวายเพื่อให้ได้มาซึ่งวัตถุเหล่านั้น

ความ อื้อเพื่อเพื่อแผ่จะตกลง มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น สื่อมวลชนจะมีอิทธิพลมากขึ้น ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทย นอกจากนี้ยังมีผลต่อสิ่งแวดล้อม โดยบางโรงงานอุตสาหกรรมส่งกลิ่นเหม็น ทำให้อากาศเสียหรือน้ำเสีย ก่อให้เกิดภาวะมลพิษ ทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ที่อยู่บริเวณใกล้เคียง หรือผลเสียอาจเกิดขึ้นต่อประโยชน์ส่วนรวม

นอกจากนี้ การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมทำให้เกิดการซื้อ-ขายที่ดิน มีการซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไรกว้างขวางขึ้น ราคาของที่ดินสูงขึ้น เจ้าของพื้นที่หลายแห่งหันมาสนใจการค้าขายที่ดิน เลิกอาชีพเกษตรกรรม ทำให้พื้นที่เกษตรกรรมลดลง แต่ก็ไม่มีผลกระทบต่ออาชีพเกษตรกรรมมากนัก เพราะการซื้อขายที่ดินมีเฉพาะบางเขตเท่านั้น อาชีพของชาวจังหวัดชลบุรี ยังคงทำนา ทำสวน ทำไร่ และเลี้ยงสัตว์ เมื่อมีเวลาว่างหลังจากการทำงานก็ไม่ได้ปล่อยเวลาเหล่านั้นให้เปล่าประโยชน์ หันมาพิจารณาว่า มีสิ่งใดบ้างที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต และได้พบว่า จังหวัดชลบุรีมีทรัพยากรธรรมชาติ คือ ไม้ไผ่ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก จึงนำมาใช้ประโยชน์ เช่น ชาวนา จะนำไม้ไผ่มาสานเป็นกระบุง กระพ้อม เพื่อใส่ข้าว สานหมวกสำหรับใส่กันแดด คนที่อาศัยอยู่ตามริมแม่น้ำลำคลอง ก็จะสานส้อม ลอบ ไซ เพื่อดักจับสัตว์น้ำ สานข้องเพื่อใส่สัตว์น้ำ เพื่อใช้ในการบริโภคเป็นการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติในการดำรงชีวิต สิ่งเหล่านี้เป็นความชาญฉลาดของคนในอดีตที่รู้จักแก้ปัญหาและปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม และถ่ายทอดความรู้ด้านจักสานให้เป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นหลัง นับเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาไปสู่บุตรหลาน

เครื่องจักสานเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่เชิดหน้าชูตาของจังหวัดชลบุรี แม้ว่าสภาพเศรษฐกิจและสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป มีการสร้างถนน มีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นมากมาย มีการรับเอาวัฒนธรรมภายนอกเข้ามาอย่างแพร่หลาย รวมทั้งความเจริญและทันสมัยของการสื่อสารมวลชนต่างๆ อีกทั้งเป็น 1 ใน 3 จังหวัด ของโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก แต่ก็ไม่ได้ทำให้ประชาชนชาวจังหวัดชลบุรี ทิ้งถิ่นฐานเดิมและอาชีพเดิม ผลจากความเจริญก้าวหน้ากลับทำให้คนรักถิ่นฐานของตนเอง รักอาชีพเดิมมากยิ่งขึ้น ดังเช่น ความเจริญทางการคมนาคม ทำให้สะดวกต่อการติดต่อค้าขายสินค้า ประชาชนที่อยู่ในเมืองหรือในกรุงเทพฯ นิยมท่องเที่ยวตามชนบทที่อยู่ห่างไกล มักจะซื้อสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน คิดไม่คิดมือเป็นของที่ระลึก เป็นของฝาก หรือนำไปตัดแปลงตกแต่งบ้านเรือนทำให้การผลิตเครื่องจักสานของคนในท้องถิ่นไม่สูญหายไป ยังคงนั่งจักสานเองเหมือนสมัยก่อนทำให้คงรูปแบบเครื่องจักสานดั้งเดิมไว้ได้ และเป็นสิ่งที่แสดงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น แหล่งที่ผลิตมาก คือ บ้านหนองเหียง อำเภอนันทนิกม จังหวัดชลบุรี

บ้านหนองเหียง อำเภอนันทนิกม จังหวัดชลบุรี เป็นหมู่บ้านขนาดกลาง ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม คือ ทำนา ทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ ในเวลาว่างหลังจากการทำ

นา ทำสวน หรือทำไร่ จะใช้ไม้ไผ่มาทำของใช้ในครัวเรือนเกือบทุกหลังคาเรือนโดยนำมาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต เช่น ตะกร้า กระจาด และยังมีเครื่องมือจับปลา เช่น สุ่ม ลอบ ไซ ซึ่งความรู้ในการจักสานนั้นจะได้มาจากผู้ใหญ่ เป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีความงามและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม เป็นศิลปะพื้นบ้านที่ควรอนุรักษ์ให้เป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านสืบไป

ผลิตภัณฑ์จักสานไม้ เป็นผลงานที่มีคุณค่าทางศิลปะ และสะท้อนให้เห็นความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นับตั้งแต่การเลือกสรรและนำเอาวัสดุที่อยู่ใกล้ตัวมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยการใช้ความรู้ที่ได้จากการสังเกต การศึกษาจากธรรมชาติอย่างค่อยเป็นค่อยไป เมื่อรู้ถึงคุณสมบัติและลักษณะพิเศษของวัสดุดิบ และนำเอาวัสดุดิบนั้น มาสร้างเป็นงานหัตถกรรมให้มีรูปแบบสอดคล้องกับความต้องการใช้สอย สอดคล้องกับขนบ-ธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ สภาพภูมิอากาศของท้องถิ่น และสืบทอดการเรียนรู้ต่อกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย จากอดีตจนถึงปัจจุบัน นับเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง

การทำหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานไม้ไผ่มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ สภาพชีวิตทางสังคม เศรษฐกิจ ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีรวมไปถึงวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน สืบทอดต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงยังคงอยู่มาจนทุกวันนี้ การศึกษาการถ่ายทอดหัตถกรรมพื้นบ้านนอกจากเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ก่อนที่จะสูญหายไปยังเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เน้นสำนึกและการแสดงออกของกลุ่มคนในท้องถิ่นเป็นหลัก โดยพิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยสร้างภาพรวมแห่งอดีต และสามารถเชื่อมโยงระหว่างอดีตกับปัจจุบันได้ เปรียบเสมือนได้ดูกระจกเงาซึ่งสะท้อนให้เห็นสภาวะการณ์ต่างๆ ของบ้านเมืองในแต่ละสมัยว่ามีความเจริญ ความเสื่อม ความก้าวหน้าในด้านใดอย่างไรบ้าง ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า ควรจะมีการศึกษาค้นคว้าในเรื่องวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาหัตถกรรมพื้นบ้านว่าชาวบ้านมีวิธีการอย่างไร จึงสามารถสืบทอดและอนุรักษ์ให้เป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านได้ ในขณะที่ความเจริญทางเทคโนโลยี ทำให้สภาพแวดล้อมทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป ประชาชนในหมู่บ้านมีวิธีการอย่างไรในการแก้ปัญหาดังกล่าวเพื่อไม่ให้หัตถกรรมพื้นบ้านสูญหายไป และยังคงรักษาคุณภาพของงานไว้ได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อรวบรวมข้อมูลหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานบ้านหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

2. เพื่อศึกษารูปแบบและพัฒนาการของหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานบ้านหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาหัตถกรรมพื้นบ้าน เครื่องจักสานบ้านหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเฉพาะสาขาหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานบ้านหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี โดยศึกษาถึง

1.1 รูปแบบและพัฒนาการ

1.2 วิธีการถ่ายทอด

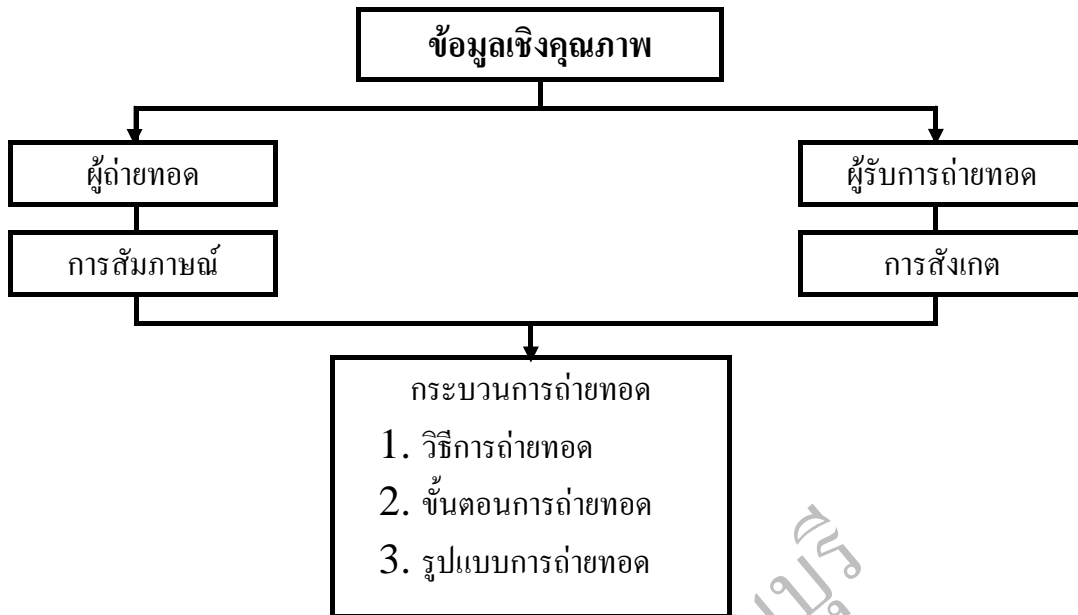
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ผู้ที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านหนองเหียง หมู่ที่ 1 อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี จำนวนประชากร 263 คน

กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ผู้ทรงภูมิปัญญาสาขาหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน และเป็นผู้ถ่ายทอดจำนวน 3 คน ผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจำนวน 9 คน และผู้เกี่ยวข้องจำนวน 5 คน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างกรอบแนวความคิดในการวิจัยและหลักการที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาไทยในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน โดยอาศัยแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาของวิชิต นันทสุวรรณ (2528) และแนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยของปฐม นิคมานนท์ (2535) และศึกษาวิธีการถ่ายทอดจากผู้รับการถ่ายทอด ซึ่งเป็นชาวบ้านหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี ดังแผนภูมิประกอบต่อไปนี้

ภาพที่ 1.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

จักสาน ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542, 2546 หน้า 269 หมายถึง เรียกเครื่องใช้ที่ทำด้วยไม้ไผ่หรือหวาย เป็นต้นว่า เครื่องจักสาน

เครื่องจักสาน หมายถึง ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทยที่มีรูปแบบการขึ้นรูปโดยการสาน ถัก หรือนำมาตัดเย็บขึ้นรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น กระจเป้า หมวก ของใช้ของประดับ

ผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ หมายถึง ผลิตภัณฑ์ชนิดหนึ่งที่มีความคงทน มีความหลากหลายในรูปแบบ และการใช้สอย

หัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน หมายถึง ภาชนะหรือเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำจากไม้ไผ่ โดยทำขึ้นเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวัน หรือจำหน่ายเป็นรายได้

ผู้ทรงภูมิปัญญา หมายถึง ชาวบ้านที่เป็นผู้มีความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความเชี่ยวชาญในงานอาชีพหรือศิลปะ ประเพณีตามประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมาและพร้อมที่จะถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นหลัง

ผู้ถ่ายทอด หมายถึง ผู้ทรงภูมิปัญญาซึ่งเป็นผู้สอนการประดิษฐ์หัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

ผู้รับการถ่ายทอด หมายถึง ผู้ที่ได้รับคำบอกเล่าหรือการสั่งสอนจากผู้ถ่ายทอด ซึ่งเป็นผู้นำกระบวนการและขั้นตอนในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้สนใจศึกษา ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 วิธีการ

คือ การถ่ายทอดความรู้โดยการบอกเล่า การถ่ายทอดความรู้โดยการสาธิต และการถ่ายทอดความรู้โดยการฝึกกระทำจริง

กระบวนการถ่ายทอด หมายถึง การเปลี่ยนผ่านหรือการถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ ความเชื่อที่ได้รับจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยมีวิธีการหรือขั้นตอน คือ การบอกเล่า การสาธิต และการฝึกกระทำจริง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้องค์ความรู้ใหม่ในสาขาหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานอันเป็นข้อมูลเชิงวิชาการ
2. ได้ข้อมูลด้านหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานบ้านหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี
3. ได้ทราบถึงรูปแบบและพัฒนาการของหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานบ้านหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี
4. ได้ทราบถึงวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานบ้านหนองเหียง อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี